

דמיפסלי, (14) כי איתזמו להו אטביחה איתזמו להו נמי אנגיבה, דהא תוך כדי דיבור כדיבור דמי, [היות ופסולם הוא למפרע, הועילה הזמתם שהוזמו על הטביחה כדי לבטל גם את עדות הגניבה שהיתה בתוך כדי דיבור, שהרי "כדיבור דמי"].

אמרי בני הישיבה לדחות פירוש זה כברייתא:

אין הענין כאשר אמרת, אלא: אי, אילו היה מוסכם הן על רבי יוסי והן על רבנן ד"תוך כדי דיבור כדיבור דמי", כי אז דכולי עלמא למפרע הוא נפסל, כלומר: היו מודים כולם שהיות ו"למפרע הוא נפסל" יש לבטל אף את עדות הגניבה שנאמרה בתוך כדי דיבור לפניו, כי בזאת לא נחלקו ש"עד זומם למפרע הוא נפסל" —

אלא הכא ב"תוך כדי דיבור כדיבור דמי", קא מיפלגי רבי יוסי ורבנן:

רבנן סברי: תוך כדי דיבור לאו כדיבור דמי, ולכן, אף שנפסלים הם למפרע משעת עדות הטביחה, אין לבטל את עדות הגניבה. (1)

ואילו רבי יוסי סבר: "תוך כדי דיבור כדיבור דמי".

ומקשינן אגופה דברייתא: וכי אטו סבר רבי יוסי: "תוך כדי דיבור, כדיבור דמי" !?

והתנן:

א. היתה בהמת חולין ובהמת עולה לפניו, ואמר על בהמת החולין: "הרי זו תמורת עולה", או שהיתה בהמת שלמים עומדת לפניו, ואמר: "הרי זו תמורת שלמים", וכן כל שאר הקרבנות, הרי הבהמה קדושה בקדושת הקרבן שהמיר בה, שכך אמרה תורה [ויקרא כז י]: "ואם המר ימיר בהמה

דמיפסלי", כי לכאורה היה לגמרא לומר לשון "הזמה" בשניהם, או לשון "פסול" בשניהם.

1. לעיל מפרשת הגמרא את משנתנו למאן דאמר "למפרע הוא נפסל": "והלכתא שהעידו בבת אחת והוזמו", והיינו שהעידו בתוך כדי דיבור, ומשום שיכולים לחזור בהם, וכמו שפירשו התוספות; ונמצא, שלדעת משנתנו: "תוך כדי דיבור כדיבור דמי", ואילו כאן מפרשת הגמרא למאן דאמר "למפרע הוא נפסל" שלדעת חכמים "תוך כדי דיבור לאו כדיבור דמי", ואם כן אטו נאמר שמשנתנו כרבי יוסי ולא כחכמים !?

ולכאורה היה צריך לחלק בין חזרה תוך כדי דיבור, שבזה יש לומר שכולי עלמא מודו, לבין "תוך כדי דיבור כדיבור דמי", דהיינו לענין שיחשב הכל בבת אחת, ולומר: עדות שבטלה

להוציא ממון למפרע אפילו לרבא, כי לענין זה אינו חידוש, אם כן אפילו לרבא תיקשי: למה עדות הגניבה בעינה עומדת, והרי יש לנו לפוסלה מספק.

וראה ב"חידושי רבינו מאיר שמחה" שהקשה כעין זה על עיקר הסוגיא, שהיה אפשר לפרש את מחלוקת התנאים, שלכולי עלמא "מכאן ולהבא הוא נפסל", אלא שנחלקו במחלוקת רב הונא ורב חסדא, ורבי יוסי סובר כרב חסדא, ולכן פוסל הוא מספק את עדות הגניבה, וראה מה שכתב שם.

14. יש לדקדק בלשון הגמרא, שבתחילה נקטה הגמרא: "דרבנן סברי מכאן ולהבא הוא נפסל, וכיון דמההיא שעתא קא מיתזמי", ובהמשך אומרת הגמרא: "וכיון דמי כי אסהידו הוא

והוינן בה [וכבר תמהו בני הישיבה בדבר]:
נמלך! ? והרי פשיטא היא שאינו יכול לחזור
 בו מדבריו הראשונים שכבר חלו! ?

ואמר רב פפא: **נמלך בתוך כדי דיבור**
קאמרינן, ואפילו הכי אינו יכול לחזור בו.

הרי שרבי יוסי סובר: "תוך כדי דיבור לאו
 כדיבור דמי", והאיך אמר רבי יוסי בברייתא
 ש"תוך כדי דיבור כדיבור דמי", ולכן
 אמרינן: "עדות שבטלה מקצתה בטלה
 כולה!?"⁽³⁾

אמרי בני הישיבה ליישב את סתירת דברי
 רבי יוסי:

תרי שיעורים של "תוך כדי דיבור" הוו:

חד: **כדי שאילת תלמיד לרב**, כדמפרש ואזיל
 שהוא זמן ארוך יותר.

בבהמה, והיה הוא [הבהמה שהיתה קדושה
 בתחילה] ותמורתו יהיה קודש".

ב. ואם היו שתי בהמות האחת עולה והאחת
 שלמים עומדות לפניו, ואמר על בהמת
 החולין: "הרי זו תמורת עולה, תמורת
 שלמים", הדין הוא שהרי זו תמורת עולה.

דברי רבי מאיר. (2)

רבי יוסי אומר:

א. **אם לכך** — לומר: "תמורת עולה תמורת
 שלמים" — נתכוון הממיר מתחילה, כי אז
 הואיל ואי אפשר לקרות שני שמות כאחד,
 הרי דבריו קיימין, וימתין עד שיפול בה
 מום, ותימכר חציה לדמי עולה, וחציה לדמי
 שלמים.

ב. **ואם אמר בתחילה: "תמורת עולה"**, ושוב
נמלך ואמר: "תמורת שלמים", הרי זו
 תמורת עולה כאשר אמר בתחילה.

כוונתו, שתחול עליה בתחילה עולה, ואחר כך
 שלמים, וממילא חלה קדושת העולה בלבד.
 דעת רבא: אף אילו היה אומר: "תמורת עולה
 ושלמים", היתה חלה העולה בלבד, ומשום שכך
 היא דעתו של אדם, שאם יכולים שניהם לחול
 על הבהמה, כי אז יחולו, ואם לאו תחול
 הראשונה בלבד.

3. הקשה ה"פני יהושע": מה ענין קושיא זו
 לסוגייתנו, והרי קושיא זו תיקשי על הברייתא
 בכל אופן, שהרי לרבי יוסי בהכרח מבואר
 בברייתא ש"תוך כדי דיבור כדיבור דמי",
 ותיקשי דרבי יוסי אדרבי יוסי! ?

וביאר, דהא ד"סברוה, דכולי עלמא תוך כדי
 דיבור דמי", היא משום שאף כי מצינו מחלוקת
 בדין חזרה תוך כדי דיבור, היינו דוקא לענין

מקצתה בטלה כולה; אלא שב"פני יהושע"
 המובא בהערה 3, אכן חילק בין הנושאים, אלא
 שבדבריו מבואר, שחזרה תוך כדי דיבור, גריעא
 מתוך כדי דיבור לענין עדות שבטלה.

2. כתב רש"י משום ד"תפוס לשון ראשון".
 ובתוספות הביאו מחלוקת אמוראים בטעמו
 של רבי מאיר:

דעת אביי: לא אמר רבי מאיר שאין חלים
 שניהם, אלא כשאמר: "תמורת עולה תמורת
 שלמים", אבל אם אמר "תמורת עולה ושלמים"
 מודה הוא לרבי יוסי שחציה עולה וחציה
 שלמים, וטעמו של רבי מאיר, הוא, כי אילו
 היתה כוונתו לעשותה תמורת עולה ושלמים
 כאחד, היה אומר: "הרי זו תמורת עולה
 ושלמים", ומדלא אמר כן, בהכרח מתפרשת

"שלום עליך", "תוך כדי דיבור" זה אית ליה אף לרבי יוסי, ובאופן זה עוסקת הברייתא, ולכן סבר בה רבי יוסי: "תוך כדי דיבור כדיבור דמי".⁽⁵⁾

אמר רבא:

עדים — המעידים על אדם שהוא חייב מיתה — שהוכחשו [לאחר שבית הדין גמר

וחד: כדי שאילת הרב לתלמיד, כדמפרש ואזיל שהוא זמן קצר.

וכי לית ליה לרבי יוסי "תוך כדי דיבור כדיבור דמי", רק ב"תוך כדי שאילת תלמיד לרב" דהיינו: "שלום עליך רבי ומורי",⁽⁴⁾ דנפיש שהוא ארוך מ"תוך כדי דיבור" השני.

אבל תוך כדי שאילת הרב לתלמיד שהוא

ב. וכתבו עוד התוספות: "ושיעור כדי שאילת שלום תלמיד לרב, מפרש ר"ת, דהיינו טעמא, דכשאדם מעיד עדות או עוסק במקח וממכר, וחבירו נתן לו שלום או רבו, על כרחך יש לו להשיב ולהפסיק, כדאמר [ברכות ו ב]: "הנותן שלום לחבירו, ואין מחזיר, נקרא גולן, שנאמר: "גזילת העני בבתיכם"; ולכן תיקנו חכמים שלא יהא זה חשוב הפסק [ויוכל לחזור בו], וכן מוכח בנזיר ...; ומיהו בפרק בתרא דנדרים [פז א] אין מתיישב טעם זה לענין קריעה, דכסבור שמת וקרע ואחר כך מת, אם מת תוך כדי דיבור, יצא ידי קריעה, ואם לאו לא יצא ידי קריעה, והתם מאי שייך שיעור זה, ושמא לענין קריעה הקילו", [וב"ספר המפתח" הביאו משו"ת מהרי"ט שתמה: הניחא "כדי שאילת תלמיד לרב", אבל "כדי שאילת רב לתלמיד" אי אפשר לומר שהוא מטעם זה, שהרי לא יעשו תקנה לתלמיד].

וכתב ב"דברי יחזקאל" [סימן כז אות ג], שבהכרח נראה מדברי ר"ת, שאם חוזר בו מיד בלי הפסק כלל, זה אינו מתקנת חכמים, שאם לא כן, למה הוצרכו לתקן, והרי לא ריווח במה שלא יענה שלום, כי כבר הפסיד את אפשרותו לחזור, אלא ודאי שמיד ובלי הפסק כלל ודאי יכול לחזור בו, וחכמים תיקנו והאריכו את הזמן לשיעור כדי שאילת תלמיד לרב; וראה עוד שם באות י ויא שהאריך בביאור סוגייתנו לפי שיטתו של ר"ת.

חזרה תוך כדי דיבור, אבל לענין שייחשב הכל בבת אחת, ולומר: "עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה", בזה סברה הגמרא שלא נחלקו, ולפי סברא זו, אין מקום להקשות מדברי רבי יוסי הסובר שאינו יכול לחזור בו תוך כדי דיבור, כי שני ענינים הם; אבל לפי מה שדחתה הגמרא, שרבי יוסי ורבנן נחלקו בדיון תוך כדי דיבור, אם כן משמע שמחלוקת זו היא אותה מחלוקת שנחלקו בעלמא לענין חזרה, אם היא מועילה תוך כדי דיבור, ואם כן קשיא, שהרי רבי יוסי גופיה סובר שאין מועילה חזרה תוך כדי דיבור, ראה שם בהרחבה; וראה בדברי ה"ר ישעיה ב"שיטה מקובצת", שמחלק במשנה זו עצמה לשיטת רבי יוסי, בין חזרה תוך כדי דיבור שאינה מועילה, לבין מי שנתכוין מתחילה לומר "תמורת עולה ותמורת שלמים", שלענין זה מועיל מה שאמרם ב"תוך כדי דיבור".

4. יש שאין גורסים: "ומורי", ראה רש"ש, ו"ספר המפתח".

5. א. כתבו התוספות, שאם כי לפי סוגייתנו נמצא, שאין מי שסובר בשיעור "תוך כדי דיבור" שהוא כדי שאילת תלמיד לרב, שהרי אפילו לרבי יוסי הסובר ש"כדיבור דמי", אין השיעור אלא כדי שאילת רב לתלמיד, מכל מקום יש ברייתא הסוברת שהשיעור הוא כעדי שאילת תלמיד לרב, וכן הלכה.

אמר רבא: מנא אמינא לה — דהכחשה תחילת הזמה היא — **מהא דתניא:**

א. המסמא את עין עבדו, או המפיל שינו, על האדון להוציאו לחירות.

ב. המסמא את עין עבדו ואחר כך הפיל את שינו, או שהפיל את שינו ואחר כך סימא את עינו, הרי האדון מוציאו לחירות בשל חבלתו הראשונה, ומשלם לו את ערך חבלתו השניה.

את הדין על פי עדותם הראשונה], על ידי עדים אחרים לאמר: אותו אדם אינו חייב מיתה, (6) **ולבסוף** אף **הוזמו** על אותה עדות, כי העידו עדים לאמר: "עמנו הייתם" —

הרי אלו הזוממין **נהרגין** כאשר זממו, ואף שכבר נתבטלה עדותם — על ידי ההכחשה — קודם שהוזמו.

והטעם הוא משום **דהכחשה תחילת הזמה היא, אלא שלא נגמרה**. (7)

כת **שלישית** ואמרה עמנו הייתם, נהרגין"; ויש לפרש את טעמו, כי אותם עדים שהכחישו, נפסלו מספק לכל עדות, כי הראשונים הרי מכחישים אותם, ושוב אינם יכולים להעיד על הראשונים "עמנו הייתם"; ואף שדין זה תלוי במחלוקת רב חסדא ורב הונא שהובאה לעיל עב ב בהערות, מכל מקום ביקש רש"י לפרש ככל השיטות; ואפשר עוד, שחידוש השמיענו רש"י, **שאפילו** בכת אחת מכחשת וכת אחת מזימה, אומרים: "הכחשה תחילת הזמה"; וראה אות ג.

ג. כתב הרמב"ם [עדות פרק יח הלכה א וב]: "ומה בין הכחשה להזמה, ההכחשה בעדות עצמה, זאת אומרת היה הדבר הזה, וזאת אומרת לא היה ... וההזמה בעדים עצמן, ואלו העדים שהזימום, אינן יודעים אם נהיה הדבר או לא נהיה. כיצד: עדים שבאו ואמרו: "ראינו זה שהרג את זה" ... ואחר שהעידו ונבדקו, באו שנים עדים אחרים, ואמרו: "ביום זה ובמקום זה היינו עמכם, ... לא זה הרג את זה", הרי זו הכחשה.

וכן אם אמרו להם: "היאך אתם מעידים כך, וזה ההורג או הנהרג ... היו עמנו ביום זה במדינה אחרת", הרי זו עדות מוכחשת ... אבל אם אמרו להם: "אנו אין אנו יודעים, אם זה הרג ביום זה בירושלם כמו שאתם אומרים, או לא הרגו, ואנו מעידים, שאתם עצמכם

6. כתב רש"י: "שהוכחשו: שנים אומרים הרג ושנים אומרים לא הרג", וב"אור זרוע" [פסקי בבא קמא, כאן] הביא על זה את פירוש הר"ח: שבאו עדים ואמרו: אותו היום שאמרתם פלוני הרג את פלוני במקום פלוני, ההרוג או הנהרג היה עמנו במקום פלוני, רחוק באותו היום, יותר ממהלך יום מן המקום שאתם מעידים שהרגו באותו מקום, וכיוצא בו", והיינו משום שאם לא כן אין יכולים לומר "לא הרג" כי "לא ראינו" אינו ראיה.

והוא הדין שיש לפרש, כגון שבא הרוג ברגליו, וכמבואר בסוף הסוגיא.

7. א. בפשוטו ביאור ענין "הכחשה תחילת הזמה" הוא, כי היות וענין הזמה הוא בירור שיקרם של העדים, אם כן כשהתחיל להתברר שיקרם על ידי ההכחשה, הרי זה כאילו התחילה כבר ההזמה, ועדות שנתבטלה אחר תחילת ההזמה, חייבים עליה ב"כאשר זמם".

אלא שבהמשך הסוגיא [עד ב] מבואר, שעדי גניבה וטביחה שהוזמו על הגניבה תחילה, חייבים הם ב"כאשר זמם" על הטביחה, ואף שנתבטלה עדות זו קודם שהוזמו, משום ש"הכחשה תחילת הזמה", ושם אין נוחה הסברא שנתבארה כאן.

ב. כתב רש"י בד"ה ולבסוף הוזמו: "שבאה

אילימא כדקתני, שמא תאמר לפרש את הברייטא כפשוטה, וכגון דליכא אלא כת זו ואין בת אחרינא האומרת: "לא כך היה מעשה" — כך הרי אי אפשר לומר, משלש סיבות:

א. האיך שנינו: "משלמין דמי עין לעבד", וכי אטו בתר דמפקי ליה לחירות [אחר שהוציאוהו העדים מן האדון] בשביל סמיית עינו — דמי עינו קבעי שלומי [צריכים הם לשלם לעבד את דמי עינו]?!?

ב. ועוד: דמי כוליה עבד לרב בעי לשלומי

ג. באו שני עדים ואמרו: "מעידנו באיש פלוני שסימא את עין עבדו — ודין העבד לצאת לחירות — וגם הפיל את שינו אחר שסימא את עינו", וחייב האדון לשלם לו את דמי שינו — (8)

שהרי הרב אומר כן, כלומר: נוח לו בעדותם, ומפרש לה ואזיל למה נוח לו בזה.

ונמצאו העדים זוממין על כל עדותם, הרי הזוממין משלמין דמי עין לעבד, מפרש לה ואזיל.

והרי היכי דמי ברייתא זו:

רל, שכתב, שמזה אין ראייה כלל, כי ודאי אין זו הזמה, שהרי אינם אומרים שהייתם במקום אחר ולא יכולתם לראות, אלא מה שלא ראו הוא משום שלא היה המעשה, וזו אינה הזמה אלא הכחשה; וראה גם ב"קהלות יעקב" הנדמ"ח לסנהדרין סימן ח, שתמה על ראייה זו מדברי הרמב"ם; ומכל מקום כתב הגר"ש שם, שעיקר שיטת הרמב"ם מוכרחת מהלשונות שהדגשו לעיל].

8. ואם תאמר: הרי קיימא לן דיציאת עבד לחירות בשן ועין היא "קנס", וקיימא לן: קנס אין זוכים בו עד שעת העמדה בדין, נמצא שעדיין העבד שלו עד שעת העמדה בדין, ולמה חייב הוא לשלם לו את דמי שינו!?

קושיא זו מקשה הגמרא לקמן דף עד ב, ומיישבת, דאמר קרא: "לחפשי ישלחנו תחת עינו", ולמדנו: "תחת עינו, ולא תחת עינו ושינו"; וכעין זה מצינו גבי "שור תם" שחצי הנזק הוא קנס, ומכל מקום סובר רבי עקיבא ש"יחלט השור" מיד בשעת הנזק, [ראה לעיל לג א].

ובגדר הדברים, יש מרבותינו שפירשו [לפי

הייתם עמנו ביום זה בבבל", הרי אלו זוממין ונהרגין ... הואיל והעדים שהזימו אותם, לא השגיחו על עצמה של עדות כלל, אם היא אמת או שקר.

ובהלכה ד פסק הרמב"ם את דינו של רבא: "ועדים שהוכחו ולבסוף הוזמו, הרי אלו נהרגין ... מפני שההכחה תחילת הזמה היא, אלא שעדיין לא נגמרה".

והיינו ששיטת הרמב"ם היא [להבנת הרבה אחרונים], שאין נקראת הזמה אלא אם כן אין היא כוללת הכחשה, [ומלשונו נראה, שאין הם יודעים כלל אם אמת היה]; ולשיטתו, דין "הכחשה תחילת הזמה" לא תיתכן אלא בכת שלישית; וראה עוד בהמשך הסוגיא בהערות על דברי הרמב"ם. [והנה "לחם משנה" למד כן בדעת הרמב"ם, לא מן הלשונות שהדגשו לעיל, אלא ממה שכתב הרמב"ם: "עדים שבאו ואמרו: "ראינו זה שהרג את זה" ... ואחר שהעידו ונבדקו, באו שנים עדים אחרים, ואמרו: "ביום זה ובמקום זה היינו עמכם, ... לא זה הרג את זה", הרי זו הכחשה", ומדלא חשיב ליה הזמה, משמע שההכחה מבטלת את ההזמה; אך ראה ב"שיעורי רבי שמואל" הנדמ"ח למכות עמוד

[צריכים הם לשלם דמי עבד שלם לרב], שהרי באו להוציאו מתחת האדון בעדותם, והרי הוזמו!?

ג. ועוד: האיך שנינו: **שהרי הרב אומר כן**, דמשמע: הרב נוח לו בעדות זו שהעידו! והרי **הרב מי ניהא** ליה [וכי נוח לו לאדון בעדות זו] המוציאה את עבדו לחירות, ובתוספת מחייבת אותו בתשלום דמי שינו!?

אלא לאו בהכרח, כך היה מעשה:

בגון דאתו בתחילה **בי תרי** [שני עדים], **ואמרי**: "איש פלוני הפיל את שינו של עבדו ודין העבד לצאת לחירות, ואחר כך **סימא את עינו**", **דבעי** — לפי עדותם — **למיתב ליה הרב** [וצריך הרב להוסיף עוד] **דמי עינו**.

ואתו בי תרי מצינאי [ובאו עוד שני עדים אחרים, והם אלו הנזכרים בברייתא], **ואמרי**: תחילה הוציא לו את **עינו**, **והדר** [ואחר כך] הפיל את **שינו**, ולומר בזה: **דלא בעי למיתב ליה אלא דמי שינו** [אין הוא חייב לשלם אלא את דמי שינו], ונמצא, **דקא מכחשי להו קמאי למצינאי** [העדים הראשונים מכחישים את העדים האמצעיים], דהיינו לעדים השניים שהוזמו על ידי עדים אחרונים.

דהיינו מה ששנינו: "**שהרי הרב אומר כן**", כלומר: **ניהא ליה במאי דקאמרי** העדים השקרנים האמצעיים [טוב לו בעדותם], שהם הרי באים להפחית מעול התשלומים המוטל עליו, לפי עדות הכת הראשונה.

ומאחר שנתבארה הברייתא, מוכיח רבא ש"הכחשה תחילת הזמה היא", שהרי: **וקתני בברייתא: ונמצאו זוממין מצינאי, משלמין דמי עין לעבד**,⁽⁹⁾ שהרי עדותם הוזמה ועדותם של הראשונים המחייבים את האדון בדמי עין, היא העדות האמיתית, ואלו שהעידו על חבלת העין שהיא היתה הראשונה, ובה יוצא הוא לחירות, הרי באו להפסיד את העבד דמי עין העודפים על השן, ולכן משלמים הם דמי עין לעבד.

הרי **שמע מינה**: "**הכחשה תחילת הזמה היא**", שאם לא כן, הרי מתחילה מוכחשים הם העדים האמצעיים, ולא היה לנו לחייבם על הזמה.⁽¹⁰⁾

אמר, דחה **אבוי** את ראייתו של רבא מברייתא זו ש"הכחשה תחילת הזמה":

לא כאשר פירשת את הברייתא, שאותם עדים הנזכרים בברייתא הוכחשו בתחילה על

9. אין הם משלמים אלא את ההפרש שבין דמי עין לשן, שהרי את השן לא באו להפסידו.

10. א. לכאורה תמוה: הרי אינו דומה לעדים שהוכחשו על עדותם שבאו לחייב את האדם במיתה, כי כשהוכחשו על כך שהעידו על פלוני שהרג את הנפש, הרי מיד בהכחשת העדים שזממו לחייב את הנידון, הרי נתבטלה עדותו כי מספק לא נהרגנו; אבל כאן, אף שהוכחשו

שיטת התוספות לעיל לג ב בדיבור הנמשך מעמוד א' ראה שם היטב, ובחידושי הגר"ש שקאפ לעיל סימן כט אות ב, ועוד], שאין דין קנסות אלו שונה מכל הקנסות שהם צריכים העמדה בדין, [והראיה, שאם הודה בקנס זה קודם העמדה בדין הרי הוא נפטר, משום "מודה בקנס פטור"], אלא, שעל ידי העמדה בדין, הרי הם זוכים למפרע.

עבדו", אלא שבסדר הפוך היה, דהיינו: בתחילה הפיל את שינו ואחר כך סימא את עינו; וכך מתפרשת הברייתא:

"מעידנו באיש פלוני שסימא את עין עבדו והפיל את שינו", ובאים הם לחייב את האדון לשחררו ולשלם לו דמי שינו, "שהרי הרב אומר כן", כלומר: נוח לו לרב בעדות שקרנים אלו, שלפי עדותם אינו חייב לעבד אלא דמי שן, בעוד שלפי האמת חייב הוא בדמי עין; (12) "ונמצאו זוממין" על עדותם, אך מאשרים העדים המזימים, שאכן דין

ידי כת אחרת שאמרה בהיפוך, אלא כת זו הנזכרת בברייתא שאמרה: "סימא את עינו ואחר כך הפיל את שינו", היא היתה הכת הראשונה שבאה לפני בית דין, וגמרו את הדין על פיה, והכא במאי עסקינן:

בכגון דהעדים המזימים את הכת הזו **אפכינהו ואזמינהו** [היינו דאזמינהו ואפכינהו, שהזימום והפכו את סדר הדברים], (11) כלומר: בתחילה הזימו הם אותם על עדותם, והוסיפו לאמר: "אכן סימא האדון את עינו והפיל את שינו של

כן בנידון דידן, שעד גמר הדין שהעבד יוצא לחירות עדיין לא חייב האדון כלל בדמי העין, ואם כן אין עדות השניים אלא מניעת הטלת חיוב על האדון לעבד בדמי העין.

ולפי המתבאר בגמרא לקמן עד א, בהכרח

אנו עוסקים באופן שהראשונים כבר גמרו את הדין [על כל פנים על הוצאת העבד לחירות], שאם לא כן, היו העדים האמצעיים צריכים לשלם דמי כוליה עבד לרב, ומשום שעד גמר הדין אין האדון חייב בהוצאת העבד, והם באו להפסידו בשיקרום את העבד כולו.

11. כתבו התוספות, שבהכרח לאו דוקא "אפכינהו ואזמינהו", אלא "אזמינהו ואפכינהו", שהרי "אם כן איתכחשו להו", כלומר: שאם כן, עדיין יש לנו להוכיח ש"הכחשה תחילת הזמה", ועל דרך זה נתבאר בפנים, ומשום שכן משמע גם מלשון רש"י, שסידר את דיבור העדים באופן שהיתה ההכחשה לאחר ההזמה; ועוד כתבו התוספות, שעשו כן בתוך כדי דיבור, ובאופן זה לא איכפת לן אף אם היתה ההכחשה תחילה.

12. דוחק הוא לפרש כן, שהרי בשעת עדותם של אלו עדיין לא באו עדים לחייבו בכלום,

העדים האמצעיים, מכל מקום הועילה עדותם לפטור את האדון מתשלום דמי עין, שהרי מספק לא נוציא ממנו ממן, ואם כן למה שלא יתחייבו אם יוזמו, ואפילו אם "הכחשה לאו תחילת הזמה" היא?!

ובפשוטו זו היא קושיית הגמרא לקמן עד א "אמר ליה רב אחא בריה דרב איקא לרב אשי, דוקיא דרבא מהיכא וכו'", ראה שם, [ומלשון רש"י שכתב כאן: "דאי לאו תחילת הזמה היא, מאחר שבטלה עדותן, מי אית בהו דין הזמה", ולא הסביר דבר זה בדברי רבא שבתחילת הסוגיא, נראה שכוונתו לתת הסבר להוה אמינא של הגמרא, אלא שכוונתו צריכה ביאור].

[ב. יש להסתפק, אם האחרונים שהכישו את הראשונים חייבים לשלם "כאשר זמם", אם עדיין לא נפסק הדין על פי הראשונים לחייב את האדון בתשלום דמי העין? ומשום שיש לומר: אין נקרא "נגמר הדין על פיהם" של העדים השניים המוזמים, אלא כשביטלו בית הדין את הפסק הקודם, שחייבו את האדון לשלם דמי עין לעבד; אבל אם עדיין לא פסקו את הדין, אלא שנמנעו בית הדין מלפסוק כן, משום שהוכחשו העדים הראשונים, זה לא נקרא "נגמר הדין על פיהם" של העדים המוזמים; ובפרט שיש לומר

אי דלא קא מודו להו בתראי בחבלה כלל
[אם המזימים אינם מאשרים כלל שחבל
האדון בעבד] ושדין העבד לצאת לחירות
— כך הרי אי אפשר לומר, כי:

אם כן דמי כוליה עבד לרב בעי שלומי ליה
[היה לנו לחייב את המזימים בדמי כל העבד
שביקשו להפסיד לאדון].

אלא פשיטא שהברייתא עוסקת בכגון דקא
מודו כוליהו בחבלה [כל העדים שבאו לפנינו
מודים שאכן חבל האדון בעבד], ודין העבד
לצאת לחירות, ולכן אין לחייב את הניזומין
בדמי העבד, שהרי אף עדי האמת מאשרים
שדינו לצאת לחירות —

ומה שמשלמים הם את דמי העין לאדון,
הוא משום שהכת המאשרת את היציאה
לחירות, הופכת את הסדר ואומרת,
שמתחילה סימא את עינו ולבסוף הפיל את
שינו, ואינו חייב אלא בדמי שן —

והכרח הוא בסיפא לפרש, שאותם עדים
המאשרים את החבלה והופכים את הסדר,

העבד לצאת לחירות, אלא שהאדון חייב
לשלם לעבד דמי עין, כי בתחילה הפיל את
שינו ואחר כך סימא את עינו, והדין הוא:

”משלמין דמי עין⁽¹³⁾ לעבד”, שאותו רצו
להפסידו בשיקום, אבל את העבד אינם
משלמים לאדון, כי אמת היה הדבר שדינו
לצאת לחירות, וכאשר מאשרים המזימים.⁽¹⁴⁾

מוסיף אביי ואומר: ממאי? מנין יש לי
ללמוד שהמזימים הזימו ואף הפכו את
הסדר?⁽¹⁵⁾

מדסיפא של הברייתא עוסקת במיפך והזמה,
הרי מסתבר שאף רישא נמי במיפך והזמה!

דקתני סיפא של הברייתא:

מעידנו את איש פלוני, שהפיל את שן עבדו
תחילה ואחר כך סימא את עינו, שהרי העבד
אומר כן, כי נוח לו בעדות זו המביאה
לשחרורו ולזכותו בדמי עין, ונמצאו זוממין,
משלמין דמי עין לרב.

והרי היכי דמי:

שהובאה בהערה 7 אות ג, שאם המזימים
מכחישים את העדים, אין זו הזמה כלל, אם כן
איך אמרו כאן ב”אזמינהו ואפכינהו” שהם
מחייבים את העדים ב”כאשר זמם”?! וראה מה
שכתב בזה המהר”ן¹¹ לך, הביא דבריו ה”לחם
משנה” על הרמב”ם שם, ובמה שכתב ה”לחם
משנה” עצמו, ועדיין אין מתיישבים הדברים עם
לשון הרמב”ם, וכמו שכתבו האחרונים; וראה
מקורות לדברי האחרונים בישוב שיטת הרמב”ם
ב”ספר המפתח”.

15. ראה מה שנתבאר בשם רש”י, בהערה 12.

ואינו שמח בעדותם, ואין שייך בזה כל כך
”שהרי הרב אומר כן”, ואכן בהמשך דוחה
הגמרא פירוש זה מטעם זה, ואף עתה ידעה
הגמרא שדוחק הוא, אלא מתוך שאת הסיפא
מפרשים אנו ב”מפיך והזמה” אף את הרישא
מפרשים אנו כן, והיינו דאמרינן: ”ממאי,
מדסיפא במיפך והזמה רישא נמי במיפך
והזמה”, נתבאר על פי רש”י.

13. ראה הערה 9 לעיל, שהחיוב הוא על ההפרש
בלבד.

14. הקשו האחרונים על שיטת הרמב”ם